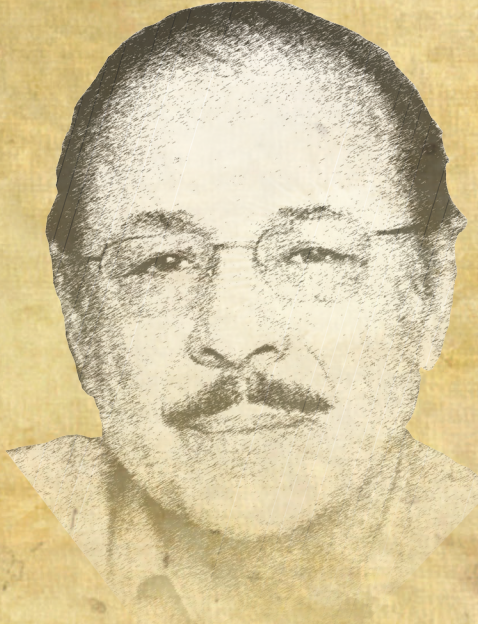

ABDALLIK GELENEĞİ ve NEŞET ERTAŞ

Doç. Dr. Salahaddin BEKKİ
Ahi Evran Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi
Öğretim Üyesi

Müzik, ilkel sayılan kavimlerden günümü-
zün modern toplumlarına gelene kadar, her
çağ ve coğrafyada, insan hayatının ayrılmaz
bir parçası olmuştur. Müzikle ilgili arayışlar,
birçok toplumda farklı müzik gruplarının or-
taya çıkmasına zemin hazırlamıştır. (Duygu-
lu 1997: 108-121). Profesyonel olarak mü-
zikle uğraşan bu gruplar, Kırşehir'de "abdal"
olarak bilinir ve ünleri çok geniş bir coğraf-
yaya yayılmıştır. Müzisyen "abdal toplulukla-
rı", müziği bir meslek olmaktan çok, hayatın
ayrılmaz bir parçası hatta kendisi olarak be-
nimsemişlerdir.

Abdal olarak isimlendirilen bu toplulukların

ortaya çıkışı ve tarih içerisindeki fonksiyon-
larını ele alan birçok çalışma yapılmıştır. Fuat
Köprülü, abdal topluluklarının tasavvuf, din
tarihi, edebiyat ve etnografya bakımların-
dan ayrı ayrı incelenmesinin önemine işaret
eder. (Köprülü 1989: 362-417).

Abdal terimi, tasavvuf çevrelerinde, "Dün-
ya ilgilerinden kurtularak kendisini Allah yo-
luna adayan ve 'ricâlü'l gayb [her devirde
olan fakat görülmeyen ve Allah'ın emirlerine
göre insanları idareye çalışan mübarek kim-
seler]' diye adlandırılan evliya zümresi içinde
yer alan sûfi veya eren." (Uludağ 1988: 59),
kimseleri karşılamak için kullanılmıştır.

Tasavvufi kaynaklara göre abdallar, "Saç ve sakalları birbirine karışmış, solgun yüzlü, hareketsiz, işsiz güçsüz, çocuksuz, yeryüzünde tek bir dikili ağacı bile bulunmayan ve yalnızca kendilerine gösterilen hedefe ulaşmak için katılacakları yarınki yarışa bugünden idman yaparak hazırlanan kişiler." (Uludağ 1988: 59), olarak tanımlanmaktadır. Bunlar, ermiş sıfatını sadece çok oruç tutup namaz kılarak değil gönül zenginliği, kalp temizliği ve insanlara yardıma çalışarak almışlardır.

Abdal tabiri, XIV. yüzyıldan öncesine ait bazı İran kaynaklı edebi eserlerde "derviş" manasında kullanılmıştır. Elvan Çelebi'nin Menâkıbu'l-Kudsiyye adlı eserinde de Baba İlyas'ın müritlerinin "abdâl" lakabıyla anıldığı görülmektedir. (Ocak 1992: 86). XV. yüzyıl tarihçilerinden Âşıkpaşazâde, kendi adıyla anılan tarihinde, o zamanlarda Anadolu'da misafir ve seyyah olarak nitelendirilen dört tayfadan bahseder: "Anadolu Gazileri", "Anadolu Ahıları", "Anadolu Abdalları" ve "Anadolu Bacıları". Âşıkpaşazâde, diğerlerinde olduğu gibi üçüncü sırada saydığı "Anadolu Abdalları" hakkında da bir açıklamada bulunmaz (Âşıkpaşaoğlu Tarihi 1985: 195).

Zaman zaman "Horasan Erenleri" olarak da anılan bu zümrelerin -ki o dönemde ailesi, belli bir yeri yurdu olmayan bekâr gençlerden oluşan bir topluluk olarak tanımlanmaktadır- Osmanlı'nın kuruluşu aşamasında Anadolu'ya dışarıdan gelip yerleştikleri; Bizans'la devamlı mücadele halinde olan Osmanlı Beyliği'ne birçok savaşta yardımcı oldukları; bu hizmetleri karşılığında da bizzat fethettikleri bazı bölgelerin kendileri ve müritlerine bağışlandığı bilinmektedir. (Ocak 1992: 88-89). Bu Abdal gruplarının o dönem için "bugünkü anladığımız manada klasik Sünnilikten farklı bir İslam anlayışına (heterodoks popüler bir İslam) sahip" (Ocak 1992: 90). olmalarından dolayı halk arasında "akideleri bozuk serseri dervişler" olarak büyük bir ün kazandıkları bilinmektedir. Böylelikle "abdâl" terimine yüklenen tasavvufi anlam değişmiş, abdâl tabiri "serseri, dilenci derviş" gibi manalarda kullanılmaya başlanmıştır. (Köprülü 1988:1/61).

Abdalların, XIII. yüzyılda Babai isyanına bir şekilde katıldıkları, isyanın kanlı bir şekilde bastırılmasından sonra yukarıda değinildiği üzere Osmanlı Beyliğine savaşçı, gezgin-derviş olarak dâhil oldukları; o dönemde yaygın olan Kalenderî, Vefâî ve Haydarî (Bektaşî) tarikatlarında kendilerine çok rahat yer buldukları söylenebilir. XVII. yüzyıla gelindiğinde Bektaşîliğin Anadolu'daki diğer "Râfîzî" gruplarla birlikte abdalları da bünyesinde erittiği; XVIII. yüzyılda "Bektaşî abdalları" tabirinin yaygınlaştığı hatta "abdâl" tabirinin "Bektaşî" tabiri ile eş anlamlı kullanıldığı görülmektedir. Durum böyle olmakla birlikte abdâl topluluklarından bazılarının şehir Bektaşîliğine katılmayarak çoğunlukla köylerde yaşayan heterodoks Alevî zümrelerine dâhil oldukları, bir kısmının ce-

maat (secte) halinde Anadolu'nun çeşitli yerlerinde köyler kurarak yaşadıkları, bir kısmının ise Kızılbaş obaları şeklinde konar-göçer bir hayatı tercih ettiklerini söylemek mümkündür. (Köprülü 1988:1/62).

Yazılı kaynaklarda kayda geçirildikleri XIII. yüzyıldan XX. yüzyılın başlarına kadar Kalenderî, Hayderî, Cavlakî, Torlak ve Işık gibi heterodoks İslam zümrelerinin içinde yer alan abdallar, dâhil oldukları gruplarla birlikte tanımlanmış ve tasvir edilmişlerdir.

Günümüzde abdâl toplulukları ağırlıklı olarak Kırşehir, Mersin-Silifke, Afyon-Sultandağı ve Emirdağ, Antalya, Adana, Gaziantep, Yozgat, Tokat, Çorum, Konya, Kayseri, Sivas, Malatya, Karaman, Isparta, Denizli ve Amasya'da yaşamaktadırlar. Son dönemlerde İzmir, Aydın ve Manisa taraflarına yapılan göçlerle bu yerleşim yerlerinde de abdâl yaşam alanları oluşmuştur.

Orta Anadolu'da abdalların, kendilerine özgü sosyal, kültürel, dinsel ve ekonomik tutum ve davranışlarının tipik olarak gözlemleneceği en önemli merkez Kırşehir'dir. Kırşehir'de yaşayan abdallarla Kaman, Kırıkkale merkez ve Keskin, Nevşehir-Hacıbektaş, Ankara-Polatlı, Gölbaşı Soğulcak köyü ve Haymana'da yaşayan abdallar arasında geçmişe dayanan bir ilişki vardır. (Gürsoy 2006: 9-10). Günümüzde Kırşehir abdalları, merkezde Bağbaşı ve Aşıkpaşa mahalleleri ile Kaman ilçesinde belli bir nüfus yoğunluğuna sahip olarak yaşamaktadırlar. "Çevre illerle birlikte yoğun bir Türkmen nüfusunu bünyesinde barındıran Kırşehir, bu göçebe Türkmen aşiretlerinin Orta Asya'dan getirdikleri saf şiir ve müzik kültürünün" (Tokel 2004:15). abdallar vasıtasıyla yaşatıldığı en önemli merkezlerinden biridir.

Bin yıllık Anadolu-Türk tarihinde belli bir yeri olan abdalların çoğunluğu, elekçilik, sepetçilik, kalaycılık, sünnetçilik ve müzisyenlik gibi benzer zanaatlarda yoğunlaşmışlardır. Abdalların günümüzde birçok çalışmaya konu olması, onların yaşadıkları bölgelerde evlenme ve düğün gelenekleri etrafında teşekkül etmiş olan eğlencelerin icrasında başlıca rolü üstlenmeleridir. Abdalların sanatlarını icra ettikleri mahallerin başında düğünler gelir. Bir abdal için düğün, -buna en ünlüleri Muharrem Ertaş, Neşet Ertaş, Çekiç Ali, Hacı Taşan vd. de dâhil- hem geçimini sağlayacağı bir iş ortamı hem de hünerlerini sergileyebileceği bir gösteri alanıdır.

Kırşehir abdalları arasından neşet eden (doğan) Neşet Ertaş'ın bir ses ve saz ustası olarak ününün Türkiye sınırlarını aşması, hem bilim çevrelerinde hem de medya organlarında abdallara karşı büyük bir ilginin oluşmasını sağlamıştır. Bu ilgi, abdallar ve icra ettikleri müzik türü ve sürdürdükleri sıra dışı yaşam tarzı nedeniyle Kırşehir'i sıklıkla ülke gündemine taşımıştır. Neşet Ertaş'ın uzun yıllar gurbette yaşaması, abdallar üzerine yapılan çalışmalarda Kırşehir'de yaşayan diğer abdalların her birini de birer kaynak şahıs durumuna getirmiştir. (Erkan 2009: 232-255).

Büyük bir çoğunluğu şairlik yetisine sahip olmayan Kırşehir abdalları, başta Toklumenli Aşık Sait olmak üzere aşıklık geleneği çerçevesinde eser vermiş diğer âşıkların aşk, tabiat, göç, yoksulluk, gurbet, iskân gibi çeşitli konularda söyledikleri şiirleri gelenekten tevarüs ettikleri müzik bilgisiyle havalandırıp (bes-teleyip) çalıp söyleyerek geniş kitlelerce sevimlerini sağlamışlardır.

Her türlü ezgiyi büyük bir ustalıkla icra eden abdallar, daha çok "bozlak" olarak adlandırılan bir tür uzun hava ile ünlenmişlerdir. Sazı ve sözü bize kayıtlarla ulaşabilen ve hepsi ayrı birer değer olan "bozlak" ustalarının en tanınmışları Kırşehirli Neşet Ertaş (1938-2012), babası Muharrem Ertaş (1913-1984), Çekiç Ali (1932-1973) ve Keskinli Hacı Taşan (1925-1983)'dir. Daha onlarca sayılabilecek Kırşehir abdalları içerisinde, sazı, sözü, kişiliği ve şairliğiyle ön plana çıkan isim kuşkusuz Neşet Ertaş'tır.

60'lı ve 70'li yıllarda fırtına misali esen Neşet Ertaş, ömrünün önemli bir bölümünü yurt dışında geçirmiştir. 2000'li yıllarda Bayram Bilge Tokel Bey'in de teşvikiyle tekrar memleketine dönmüş, stadyumları dolduran on binlere konserler vermiştir. Kendine has üslubu ve tavriyla milyonların gönlünü fetheden Neşet Ertaş'ı başta uluslararası bir kurum olan UNESCO "Abdallık Geleneği" dalında 2010 yılında "Yaşayan İnsan Hazinesi" olarak tescil etmiş; bir yıl sonra da İstanbul Teknik Üniversitesi Senatosu ona "Fahri Doktor" unvanı vermiştir. Bilim ve sanat çevrelerinde, "Bozkırın Tezenesi", "Türkü Baba", "Son Abdal", "Bağlama Virdiözü", "Son Şaman" ve "Kutb-ı Abdalan" gibi sıfatlarla anılan Neşet Ertaş, 25 Eylül 2012'de Hakk'a yürüdüğünde yüz binleri de arkasına alarak tekrar Kırşehir'e dönmüş ve Bağbaşı Mezarlığında medfun bulunan babasının ayakucuna defnedilmiştir.

Neşet Ertaş, Hakk'a yürüdüğünde arkasında kendisinin de hayatta iken tam olarak sayısını bilemediği yüzlerce türkü (plak, kaset, CD vs. şeklinde), onlarca şiir bırakmıştır.

Neşet Ertaş'ı Neşet Ertaş yapan iki unsur vardır. Bunlardan birincisi Neşet Ertaş'ın içine doğduğu doğal konservatuvar ortamı; ikincisi ise ona Tanrı tarafından verilen üstün yeteneklerdir. İlk başta, Neşet Ertaş, kökleri Orta Asya'ya dayanan XI. yüzyıldan itibaren Anadolu'da dal budak salıp günümüze kadar gelen müesseseleşmiş bir kültürün içine doğmuştur. Bu müessese, yukarıda tarihi gelişim süreci anlatılmaya çalışılan "abdallık geleneği"dir. Bu geleneğin izlerini, Neşet Ertaş'ın yaşayışın-

da, söylemlerinde ve yaktığı türkülerde sürmek mümkündür. Neşet Ertaş, icra ettiği müziği, onun inceliklerini çocukluğundan itibaren yaşamının bir parçası olan düğünlerde öğrenmiş ve Almanya da dâhil olmak üzere davet edildiği sayısız düğünde insanların sevincine, neşesine ortak olmuş; onları çaldığı havalarla eğlendirmiştir. Neşet Ertaş, içine doğduğu kültürel ortamın bir gereği olarak çocukluğundan itibaren müzikle haşır-neşir olmuş, babası merhum Muharrem Ertaş ile baba-oğul ilişkisinden çok usta-çırak ilişkisi yaşamıştır. Bu usta-çırak ilişkisi sayesinde abdallık geleneği ve müziğini içselleştirmiştir. Bu bağlamda Neşet Ertaş'ın ustası ve hocası babası olmuştur. Doğal bir konservatuvar içinde yetişen Neşet Ertaş'ın diğer ustaları, çevresinde bulunan "abdal kocaları" ile abdallık zümresinin bir ferdi olmayan Hacı Baş (1933-2010)'tır. (Bekki 2005).

Neşet Ertaş'ın Tanrı vergisi yeteneğini nasıl kullandığını, uzun yıllara dayalı araştırmasında Erol Parlak şöyle tespit etmektedir: "Neşet Ertaş'ın en önemli özelliklerinden biri de doğaçlama gücüdür. Ertaş, bir eseri her çaldığında farklı hisseder ve adeta yeniden inşa ederek bir öncekinden farklı bir esere dönüştürür. Hatta bu özellik bir eserin icrası boyunca bile hissedilir. Tekrara düşmeden, sürekli yenileyerek yaptığı doğaçlama icra, onun görkemli sanatının en önemli yönlerinden biridir" (Parlak 2012: 289-312). Neşet Ertaş, bu özelliğiyle okuduğu her türküye damgasını vurmuş ve bugün herkes tarafından kullanılan "Neşet Ertaş Türküsü" isimlendirmesini hayatımıza sokmuştur.

KAYNAKLAR

Âşıkpaşaoğlu Tarihi (1985), hzl. H. Nihal Atsız, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.

BEKKİ, Salahaddin (2005), "Hacı Bekir Baş ve Türküleri", II. Kırşehir Kültür Araştırmaları Bilgi Şöleni (Kırşehir, 13-14 Ekim 2005), Kırşehir Valiliği ve Gazi Üni. Kırşehir Eğitim Fakültesi.

DUYGULU, Melih (1997), "Anadolu Abdalları'nda Müzik", V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi, Halk Müziği, Oyun, Tiyatro, Eğlence Seksiyon Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s. 108-121.

ERKAN, Serdar (2009), "Abdallar Üzerine Bir Değerlendirme", Türkoloji Dergisi, S. 2009/2, s. 232-255.

GÜRSOY, Şahin (2006), Sosyal ve Dini Yaşam Açısından Orta Anadolu Abdalları (Kırşehir Örneği), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

KÖPRÜLÜ, M. Fuad (1989), "Abdal", Edebiyat Araştırmaları 2, hzl. Orhan F. Köprülü, Ötüken Yayınları, İstanbul, s. 362-417.

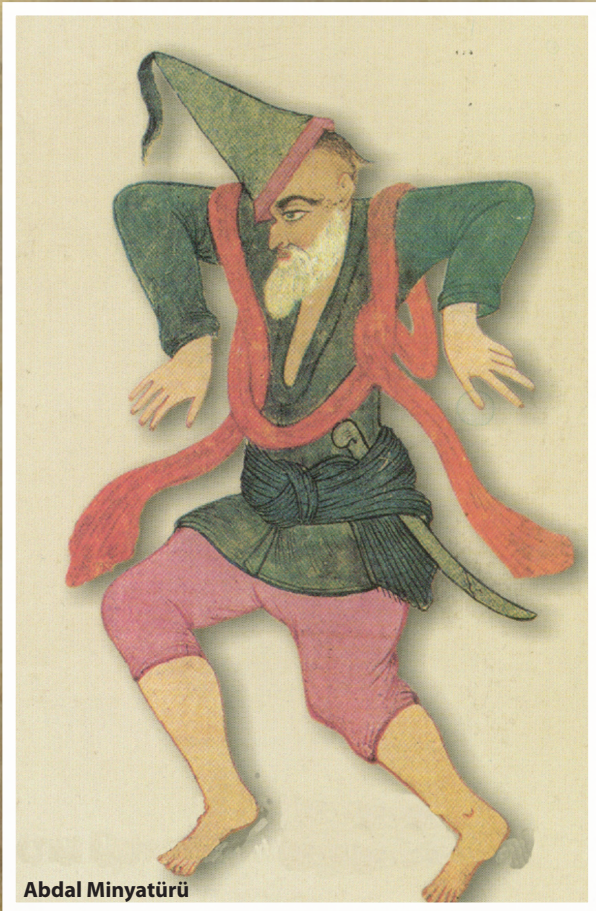
KÖPRÜLÜ, Orhan F. (1988), "Abdal", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. 1, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, s. 61.

OCAK, Ahmet Yaşar (1992), Osmanlı İmparatorluğunda Marjinal Süflük: Kalenderiler / XIV-XVII. Yüzyıllar, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

PARLAK, Erol (2012), "Anadolu Türkmen Müzik Sanatında Bir Abdal Deha: Neşet Ertaş", Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, S. 61 (Bahar), s. 289-312.

TOKEL, Bayram Bilge (2004), Neşet Ertaş Kitabı, Akçağ Yayınları, Ankara.

ULUDAĞ, Süleyman (1988), "Abdal", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. 1, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, s. 59.

Abdal Minyatürü